

ALUMNOS DE LA ESCUELA DE BARBIANA: CARTA A UNA MAESTRA

Barcelona, 1987. Hogar del Libro

Barbiana a firenzei Mugello-völgy egy kis falujának a neve. A Barbiana név ugyanakkor egy új pedagógia szinonimája is. Lorenzo Milani, Barbiana plébánosa odaadó munkával inspirálta és vezette néhány fiúból álló csapatát, a könyv szerzőit. Így elmondhatjuk, hogy a "Levél egy tanítónőhöz" c. műnek,¹ az iskola "fekete könyvének" írói olyan hátrányos helyzetű fiatalok, akiknek szava egyébként nem jut el a döntéshozókig, a törvények megalkotóihoz.

Jelen ismertetésünk alapjául a könyv spanyol nyelvű változata szolgált, mely 1970-től nyolc kiadást ért meg. Nem kis jelentőségű az sem, hogy a fordítás és a spanyol nyelvű lábjegyzetek ugyancsak kollektív munka eredménye, a barbianai iskola pedagógiai elvei szerint működő Santiago Uno (Salamanca, Spanyolország) iskola igazgatójának, J. L. Corzo Toralnak és tanulóközösségének műve.

A "Levél..." eredeti je 1967-ben íródott. Megszületésekor, illetve egy évvel később olyan viharos események bolygatták meg az oktatásügyet, mint a franciaországi diáklázadások, s azok több országban is érződő hatása. Talán nem elhamarkodott a következtetés, hogy egy új, demokratikusabb pedagógia kialakításának a szükséglete "a levegőben volt".

Olaszország tanügyi berkeiben a "Levél..." mindenekelőtt sértődöttséget váltott ki, nem is alaptalanul, hiszen többször is említést tesz a tanítók, tanárok felületességéről, szolgálalkúságáról. Ugyancsak támadásként lehetett értékelni, hogy az új pedagógia a tanórák lényeges növelését javasolja, ugyanakkor elítéli az iskolai buktatások gyakorlatát, s megkérdőjelezi azok jogosságát, sőt hasznát is. Amellett a magánszférába is belegázol, amikor a házasságra nevelés kizárólagos társadalmi eszménye mellett a nem házás állapotú személyek életét is lehetséges sikeres életpályaként mutatja be.

A "Levél..." első számú címzettjeinél tehát nem volt dicsőséges a fogadtatás. Az egyházi körök pedig sűrű csönddel reagáltak. Milani atya természetesen nem arathatott sikert azzal, hogy kijelentette, nem elsősorban vallásos nevelést akar adni diákjainak, nem beszélve arról, hogy iskolája kapuit a más vallásúak, sőt ateisták előtt is megnyitotta. Az olasz kommunisták pedig szintén ellenségesen viseltettek a "Levél..." újító szándékaival szemben,

¹A "Levél egy tanítónőhöz" eredeti olasz címe: "Lettera a una professoressa".

naivitással, katolikus integrizmussal, falusias puritanizmussal, vulgarizálással címkézték Milani atyát és diákjait.

A szubjektív vélemények sokfélesége és a barátságtalan fogadtatás ellenére a "Levél..." az iskolai szelekció megváltoztatására tett konkrét javaslataival viszont hozzájárulhatott (volna) egyes tanügyi reformok megszületéséhez.

Címe alapján a "Levél..." egy tanítónőhöz szól, aki mögött erős bástyaként magasodik a konzervatív és szelektív hivatal, a tanügy szervezete. A szerény előszó viszont a szülőkhez szól, felhívja őket arra, hogy próbálják meg nem elfogadni a világot olyannak, amilyen, hanem szervezkedjenek, és a maguk érdekei és igényei szerint igyekezzenek elérni, hogy változzon a helyzet.

A "Levél egy tanítónőhöz" két terjedelmesebb fejezetét dokumentumok követik. A közreadott statisztikák nem elengedhetetlenek a könyv megértéséhez, de adalékul szolgálnak a leírtakhoz. A Nemzeti Statisztikai Intézet adatai alapján készült táblázatokon nyomon követhetjük egyes évfolyamok, pl. az 1948-ban születettek iskoláztatási adatait, az iskolai tanévekre beiratkozottak és az az(oka)t elvégzettek, az évismétlők, a kimaradottak számát.

I. Gyermeksorsok és szelekció

"Iskolába járni még mindig jobb, mint trágyát hordani" — így vélekedik Gianni, akinek neve szimbólum e könyvben, jöllehet valóságos személy áll mögötte. Ha tizennégy évesen harmadszor is hatodikba jár, és a további két osztályt ismétlés nélkül sikerül elvégeznie, akkor is csak 17 évesen fejeznie be kötelező iskolai tanulmányait. Gyűlöli az iskolát, és halálosan unatkozik. Nem ismer alapvető helyesírási szabályokat, de jól ismer egyéb dolgokat. Gianni tudja, hogy dolgozni nem kellems, apja, akinek a négy elemije sincs meg, minden elköltött fillérért szemrehányást tesz neki... Gianni és a szülők türelme fogytán...

Gianni ellenpólusa Pierino. Szülei diplomások, otthonuk tele könyvvel, kultúrával, sokat játszanak a gyerekekkel, tanítgatják. Pierino nincs még hat éves, mikor iskolába megy, egyenesen a másodikba. Minden akadályt könnyen vesz. Középiskolába, majd egyetemre jár, később, fizetség nélkül ugyan, de maga is oktat az egyetemen. Pierino és szülei ezt megengedhetik maguknak.

Így kerül hát Pierino a tudományok szentélyébe és Gianni a "szegények vágóhídjára". Ez utóbbi annak a kimutatásnak a címe, amely a szülők társadalmi helyzete alapján vizsgálja a gyerekek iskolázását. Négy társadalmi ré-

teg szerepel: a felső, a kereskedő-iparos, a munkás és a paraszti réteg.

A felső társadalmi réteg gyermekeinek 6,5%-a előbbre tart, mint korosztálya, 86,6%-a a korának megfelelő osztályt végzi. Csupán elenyésző hányaduk (5,7, illetve 0,9%) van egy-, illetve kétéves késésben a korosztályához viszonyítva. Munkásszülők esetében a gyermekek 65,4%-a jár a korosztályi évfolyamra, 20,5% egy évvel, 9,2% két évvel, 3,3% három évvel van lemaradva. A parasztek gyermekei közül 54,9% jár a korosztályának megfelelő évfolyamra, 27,4% egy, 9,4% két, 6,5% három, 1,3% pedig négy évet késik. (A kereskedő-iparos réteg gyermekeinek adatai — a trendnek megfelelően — a felső társadalmi réteg és a munkásszülők gyermekeinek adatai között helyezkednek el.)

További adatok mutatnak rá arra, hogy az iskolai-társadalmi szelekció olyan erőteljes, hogy az egyetemi hallgatók 86,5%-a gazdag szülők gyereke, 13,5% alkalmazottaké, és az egyetemet elvégzettek közül 91,9%, illetve 8,1% az arány ugyanebben a viszonylatban.²

II. Miben marasztalható el a kötelező iskola?

"A kötelező iskola egyik legnagyobb hibája, hogy célként éli meg a maga létét"³ — olvashatjuk a könyvben. Lássunk néhány kiragadott, példaszamba menő esetet:

Testnevelés

A testnevelő tanár egy labdát dobott oda a fiúknak:

— Kosárlabdázatok!

A fiúk csak néztek.

— Szegény srácok... — így a tanár. — Az persze nem jutott eszébe, hogy bármelyikük pillanatok alatt felmászott volna egy tölgyfa legmagasabb ágára.

Csapidák

A francia írásbeli feladatlapon hemzsegték a nyelvtani kivételek. Aki megtanulta a kivételeket, jól levizsgázott. Azt viszont bizonyára nem tudta volna megkérdezni franciául, hogy merre van az illemhely...

Ha a vizsgán a nyelvi-nyelvtani nehézségek nem olyan arányban szerepelnek, amilyen gyakorisággal az élő nyelvben előfordulnak, alapos okunk van arra gyanakodni, hogy a vizsgáztató, jó ellenség módjára, törbe akarja csalni a tanulókat.

²Az adatok 1963-ból valók.

³"Levél...", 27. o.

Büntető eljárás

Egy később Barbianába került növendék vall így: "Amikor a tanító a padok között fel-alá sétált, látta, ahogy küszködöm, netán hibázok, de továbbment. Otthon is így van. Közel-távolban senkihez nem fordulhatok segítségért. Könyveink nincsenek. Telefonunk se. Most viszont az iskolában ülök. Nincsenek itt a kistestvéreim, anyám se szalaszt el semmiért. Csend van, jó világítás, az egész pad az enyém. És két lépésre tőlem, Ön, tanító úr. Azért fizetik, hogy segítsen nekem. Közben meg azzal vesztegeti az idejét, hogy felügyel rám, mintha valami bűnöző lennék..." Amíg a tanár kérdez, az osztály unatkozik vagy retteg. Maga a felelő is igyekszik kikerülni a neki állított csapdát, amit tudni vél, kétszer is elmondja, az üröket semmitmondó szavakkal próbálja kitölteni.

Osztályszervezés

Az A osztályokba kerülnek a legambiciózusabb szülők gyermekei. A B-be a kevésbé ambiciózusaké. A C-be, a D-be... ugyanígy, tovább.

Gianni megbukik. De a többiek miért gyűlölik az iskolát?

Néhány megnyilatkozás, hogy miért buktatnak a tanárok: Félelemből. Pierino szüleitől? A felügyelőtől? A maguk lelkiismeretétől? — Az igazságosság miatt. "Ha érdemtelenül átengedem, igazságtalan vagyok a többivel." — A társadalom felelősségrevonásától tartva: "Átengedem a nyolcadikban, de aztán milyen orvos lesz belőle?" (!?)

III. Miben marasztalható el a társadalom és az oktatási kormányzat?

"Az iskola olyan kórház, amely meggyógyítja az egészségeseket, és megtagadja a gyógyítást a betegektől."⁴ Miért van ez így?

A bajok okát elsősorban a társadalomban, a politikában kell keresnünk, mert ha a politikai pártok vezetését szemügyre vesszük, láthatjuk, hogy a vezetők mind diplomások. A Kongresszus tagjainak 77%-a diplomás. Sorsszerű-e, hogy ők képviselik azokat a választókat, akiknek csak 1,8%-a diplomás? Vagy tudatos tervszerűség hozza így? Nem lehet, hogy az olyan jól illeszkedő kis fogaskerekerek véletlenül álltak volna össze tökéletes gépezetté! Egy munkás csak elszédülne abban a nagy parlamentben, a "doktor" pedig a "mieink" közül való. Ki ne voksolna hát a doktorra?

⁴"Levél...", 31. o.

A tanárok tele vannak megértéssel a diákok iránt. Az igazgató sugárzó arccal jelenti be, hogy újabb szünnapot engedélyezett. Az iskola a szükséges rossz, és ezt a tanár és a gyerek is egyformán érzi.

180 tanítási napra egyébként 185 nap vakáció jut. Amikor van tanítás, akkor is csak 4-5 óra. Kinek jó, hogy kevés az iskolai óraszám? Évi átlagban tehát napi két óra. De a gyerek további 14 órán át nyitva tartja a szemét. Ez a kiváltságosoknál újabb 14 órai sokrétű testi-lelki gondoskodást jelent. De a munkások és parasztok gyermekeinél 14 óra némaságot, egyedüllétet, csavargást, tévézést feltételez. A nyári szünetben a gazdagok gyerekei külföldre mennek, és többet tanulnak, mint az iskolában. A szegények októberre azt is elfelejtik, amit júniusban tudtak. S ha vidéken töltik a nyarat, még ingyenes munkaerőként is felhasználják őket.

IV. Mit nyújt a Barbiana, és mire volna szükség, hogy a közoktatásban jobban érvényesüljön a társadalmi igazságosság?

Barbianában a következő gyakorlatot alakítottuk ki, írják a kötet szerzői.

1. Célt kerestünk. Távlati célunk embertársaink tisztelete. Harc az éhség, az analfabetizmus, a fajgyűlölet, a háborúk ellen. Közvetlen célunk, hogy embertársainkat megértsük és magunkat megértessük. Ez nemcsak az ország határain belül értendő, hanem minden más népre, nemzetiségre is vonatkozik.

2. Nyitottak, érdeklődők voltunk minden iránt.

3. Követelmény volt a beszéd, nyelvművelés hivatásos szinten.

4. Kialakítottuk az elsőbbségek rendszerét azzal kapcsolatban, hogy milyen kultúrát közvetítsen az iskola. Mert jó, ha egy gyerek ismeri az ókort, de a közelmúlt eseményei, szülei, nagyszülei élete közelebb áll hozzá. Ezért a Barbianában kötelező a napilapokat olvasni és egyes cikkeket közösen megbeszélni.

5. Részletesen tanulmányoztuk az alkotmányt. Jupiter és Minerva tanulmányozása helyett pedig célszerűbbnek látszott pl. a fém munkások kollektív szerződését tanulmányozni, mely félmillió családot érint közvetlenül.

6. A Barbianában szórakozásból, a szabadidőben tanulnak idegen nyelvet, napi 1-2 órát, ám hetente hétszer! Cél a kommunikáció. Az egyik növendék nyáron tányérmosó volt Franciaországban. Amikor visszatért, még inkább érezte a nyelvtanulás égető szükségét.

7. Hetente egy írásos beszámolót kell készíteni valamely szépirodalmi alkotásról.

8. Csoportos foglalkozás keretében közös írásműveket hozunk létre, melyre példa e könyv is.

E célrendszer megvalósítása a teljes időben történik. Nem mindegy, hogy az iskolai tanórák utáni idő milyen környezetben zajlik. Lehetséges, hogy a "teljes időben" kifejezés pánikot kelt a tanítók, tanárok körében. Hisz oly nehéz féken tartani annyi gyereket a tanítási órákon is! Véleményünk szerint azonban a tanárt, diákot nem a munka fárasztja ki, hanem az elégedetlenség. Elégedetlenek, mert a tananyag elvégzésének bűvöletében nem jut idő, hogy a tanárok válaszoljanak a kíváncsi diákok kérdéseire, és így azok megválaszolatlanul maradnak. A foglalkoztatás tehát a Barbianában szombaton, vasárnap, a téli szünetben, a nyári és húsvéti szünetben is folyamatos.

A teljes idejű foglalkoztatás feltételeit nehéz megteremteni. A tanítók részéről olyan családi háttér szükséges, amely elviseli, hogy a tanító szinte állandóan az iskolában van. Ideális az iskolában vagy annak közelében lakó tanár házaspár, akinek háza mindenki számára napi 24 órán át nyitva áll. Másik megoldás lehet az egyedül élő tanárok alkalmazása. Nehéz persze ezt olyan társadalomban elfogadtatni, amelynek eszményei közt a család, a házasság a kizárólagosan elfogadott. Pedig az általános iskolai tanárok mintegy 20-25%-a nőtlen vagy hajadon. Nem katasztrófa az az életpálya sem, melynek során valaki a tanító-nevelő tevékenységben oldódik fel és életcéljának a tudás átadását tartja. Ez a személyiség-minta is tiszteletre méltó és bátran követhető.

Reform-javaslatokat is tartalmaz a mű.

1. Ne ismételtessünk osztályt! Meg kellene változtatni a törvényt, melyben az áll, hogy kötelező elvégezni a nyolc osztályt. De a törvény azt nem határozza meg, hogy annak nyolc különböző osztálynak kell lennie és nem pl. kétszer négynek.

2. Foglalkoztassuk teljes időben azt a tanulót, aki gyengébb képességűnek tűnik (erről részletesebben szoltunk a fentiekben).

3. A haszontalanok meggregulázására elegendő értelmes célokat kitűzni, és elérésükhöz a feltételeket biztosítani.

* * *

A Barbianában a pedagógia a nap 24 órájában jelen van, konkrétan, gyerekről gyerekekre, esetről esetre. Pedagógiai alapelvünk nem egyéb, mint hogy minden történelmi kor, minden ország, minden környezet, minden család más, minden gyerek egyedi, s minden gyereknek minden pillanata megint csak különbözik az előzőtől.

Győri Anna